

АНАТОЛІЙ МИХАЙЛОВИЧ ПОЛУДА (до 60-річчя з дня народження)

Відомий український орнітолог Анатолій Михайлович Полуда, ювілей якого ми відзначаємо, народився 25 вересня 1953 р. в Астраханській області Росії поблизу ядерного полігону «Капустин Яр», у будівництві якого брав участь його батько

– військовий будівельник. Згодом службові шляхи батька привели в Казахстан, де він будував черговий полігон (під м. Семипалатинськ) та космодром «Байконур». І разом з ним мандрував зі своєю матір'ю і маленький Анатолій. Після закінчення батьком військової служби, сім'я повернулася на Батьківщину й оселилася в м. Вишгород. Батьки будували Ки-

ївську ГЕС та ГАЕС. Там в Анатолія і пройшла свідомою частина дитинства, навчання у школі. Вже тоді у нашого ювіляра прокинувся інтерес до тваринного світу і, зокрема, птахів. Йому подобалося на своєму балконі взимку підгодовувати птахів, відловлювати западками синиць, тримати їх у руках (про кільцювання, зрозуміло, мова не йшла). Місцем «польових досліджень» майбутнього орнітолога стали яри навколо Вишгорода. Це був «Клондайк» для любителів птахів – тут гніздилися десятки видів, серед них і такі екзотичні для юнака, як бджолоїдки, боривітри, яструби. Йому подобалося шукати гнізда птахів, спостерігати за їхнім життям. Ця цікавість привела 12-річного хлопця до Республіканської станції юних натуралістів, де він до закінчення школи відвідував гурток юних зоологів (він часто з добротою згадує керівника гуртка Поліну Максимівну).

Після закінчення в 1970 р. школи у нього не було іншого варіанту, як поступати до Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. У той час на біофаці університету абітурієнти поступали на дві спеціалізації – «зоологія і ботаніка» та «інші». Зрозуміло, що Анатолій поступив на першу. Навчання в університеті – найяскравіші та найкращі роки його життя. Це і плеяда талановитих викладачів – Олександр Богданович Кістяківський, Леонід Олександрович Смогоржевський, Олександр Порфирійович Корнєєв, Віталій Олексійович Межжерін. Спілкування з ними збагачувало знаннями, ідеями та просто надавало задоволення й наснагу. Чого тільки варта Канівська практика, де теоретичні знання підкріплювалися практичним досвідом. Важливою стороною студентських років Анатолія була природоохоронна діяльність. З перших днів навчання він увійшов в ряди університетської дружини

охорони природи (ДОП), згодом, протягом кількох років був її командиром. Члени дружини практично щовихідних виїздили на рейди, де, крім боротьби з браконьєрами, знайомилися з представниками рослинного та тваринного світу. Крім цього, Анатолій активно проводив освітню природоохоронну діяльність.

Студенти кафедр зоології та ботаніки з першого курсу залучалися до наукової роботи. Анатолій також не був винятком. Завдяки О.Б. Кістяківському та Л.О. Смогоржевському він залучався до кільцювання птахів та проведення експериментів у лабораторії біоніки, яка в той час була при кафедрі зоології хре-

бетних. Правда, в перші роки навчання він спеціалізувався як теріолог – тема його курсової роботи була «Ондатра в Київській області: поширення, екологія, чисельність, практичне значення». Але «природа взяла своє» – і вже на 4-му курсі А.М. Полуда починає працювати лаборантом (орнітологом) в Інституті зоології АН УРСР. У той час на теренах Радянського Союзу були розпочаті широкомасштабні дослідження міграцій птахів. Хоча Анатолій і його друзі-колеги (Сергій Шкапа, Сергій Разгонов, Микола Клестов) були лаборантами, але вони проводили самостійні наукові дослідження – спостерігали за міграціями птахів, писали наукові звіти. За Анатолієм було «закріплене» Київське водосховище – одна з головних територій в Україні, де проходять інтенсивні сезонні міграції птахів. У перші два роки він зі своїми колегами провів серію спостережень на різних ділянках водосховища – доводилося долати труднощі, часто з певним ризиком для життя та здоров'я (під час шторму перетинати на човні значні водні простори чи «вибиратися» з острова, де проводилися спостереження, коли вже почала з'являтися крига). Після закінчення університету А.М. Полуда працює в Інституті зоології.

Важливий науковий етап життя Анатолія Михайловича почався в 1976 р., коли він організував орнітологічний стаціонар «Лебедівка» на Київському водосховищі біля м. Вишгород. «Родзинкою» цього пункту спостережень була так звана «Рибачинська пастка» – це конструкція, що нагадує велетенський рибачий ятір, пошита з сітки. Вхід до цієї пастки був досить значним – 12 м заввишки та 35 м завширшки; через 80 м вона закінчувалася невеличкою камерою, куди й потрапляли птахи просто з міграційного потоку. За 25 сезонів було закріплено

більше 230 тис. птахів 98 видів, отримано сотні зворотів з Європи, Африки, Азії. Стационар, на жаль, припинив свою роботу восени 2001 р.

Зараз навіть неможливо підрахувати, скільки майбутніх орнітологів, зоологів та просто любителів природи зробили свої перші кроки в науку на «Лебедівці» під керівництвом Анатолія Михайловича. До їх лав у повній мірі відношуться і я, коли в далекому 1981 р., як вихованець Малої академії наук, вперше потрапив на стационар і назавжди пов'язав свою долю зі світом пернатих.

У 1984 р. Анатолій Михайлович захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю «зоологія» на тему «Особливості сезонних міграцій птахів у районі Київського водосховища».

Після проголошення Україною незалежності він узяв активну участь в організації вітчизняного центру кільцювання. Центр був створений розпорядженням Президії АН України у травні 1992 р. на базі лабораторії орнітології Відділу теплокровних тварин (зараз Відділ фауни і систематики хребетних) Інституту зоології, де багато років велися дослідження міграції птахів, у тому числі і з допомогою методу кільцювання. Як лабораторію, так і Український центр кільцювання птахів очолює А.М. Полуда. Головним «скарбом» є база даних зворотів за кільцюваними птахами, яка нараховує майже 10 тис. записів. Зараз співробітники Центру завершують обробку цього матеріалу та готують до видання «Атлас міграцій птахів України».

З 1995 р. Анатолій Михайлович активно включився в дослідження глобально вразливого виду – прудкої очеретянки. Протягом останніх 18 років він організував та

очолює десятки експедицій, метою яких був пошук нових гніздових територій птаха, щорічний моніторинг основних поселень, вивчення біології, в тому числі й міграцій. За ці роки він із колегами знайшов раніше невідомі місця гніздування прудких очеретянок із загальною чисельністю майже 2 тис. співаючих самців. Зараз А.М. Полуда – національний координатор із виконання Україною Меморандуму по збереженню прудкої очеретянки.

Як раніше, так і досі ювіляр у своїх дослідженнях не обмежується територією України – він працював у Казахстані, Середній Азії, на Алтаї, Далекому Сході, в Африці, Європейських країнах. Результати його багаторічної роботи знайшли своє відображення у більш як 150 наукових публікаціях у вітчизняних та зарубіжних виданнях. Нещодавно були опубліковані, зокрема, узагальнюючі статті, присвячені сезонним міграціям великої синиці, гусей, грака.

Протягом останніх років А.М. Полуда із залученням ГІС-аналізу обробляє дані кільцювання, бере участь у програмах по вивченню міграцій птахів із допомогою найсучасніших методик (з використанням супутникових передавачів, геолокаторів). Продовжує вивчати міграційні шляхи та місця зимівлі глобально загрозливого виду прудкої очеретянки.

Від імені друзів та колег хочемо привітати Анатолія Михайловича зі славним ювілеєм і побажати йому подальших наукових досягнень, міцного здоров'я, сімейного щастя, творчої наснаги, цікавих подорожей та завжди бадьорого настрою.

Г.Г. Гавриць

Окончание, см. стр. 75-76.

ЛИТЕРАТУРА

- Бескаравайный М.М. (2012): Птицы Крымского полуострова. Симферополь: Бизнес-Информ. 1-336.
- Грищенко В.М., Лопарев С.О., Гаврилюк М.Н., Яблоньська-Грищенко Є.Д. (2003): Нові дані про рідкісних та залітних птахів Канівського заповідника та його околиць. - Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. (Мат-ли конфер., присвяч. 80-річчю Канівського природного заповідника, м. Канів, 9-11 вересня 2003 р.). Канів. 209-211.
- Динкевич М.А. (2010): Новые данные о встречах моевок в северо-восточных районах Азово-Черноморского бассейна. - Бранта. 13: 80-88.
- Кинда В.В., Бескаравайный М.М., Дядичева Е.А., Костин С.Ю., Попенко В.М. (2003): Ревизия редких, малоизученных и залетных видов воробьинообразных (Passeriformes) птиц в Крыму. - Бранта. 6: 25-58.

- Кістяківський О.Б. (1957): Фауна України. Т. 4. Птахи. Київ: АН УРСР. 1-432.
- Клименко М.И. (1950): Материалы по фауне птиц района Черноморского государственного заповедника. - Тр. Черномор. гос. зап-ка. 1: 3-52.
- Костин Ю.В. (1983): Птицы Крыма. М.: Наука. 1-240.
- Кошелев А.И., Корзюков А.И., Лобков В.А., Пересадько Л.В. (1991): Анализ численности редких видов птиц в Одесской области. - Редкие птицы Причерноморья. К. - Одесса: Лыбидь. 9-36.
- Редінов К.О., Петрович З.О. (2005): Спостереження іспанської кам'янки в Миколаївській області. - Беркут. 14 (2): 188.
- Сижко В.В., Бредб'єр П. (2005): Нові види птахів Дніпропетровщини. - Беркут. 14 (2): 173-179.
- Смогоржевський Л.О. (1959): Рибоїдні птахи України. Київ: Вид-во Київ. ун-ту. 1-122.
- Страутман Ф.И. (1963): Птицы западных областей УССР. Львов: Изд-во Львовск. ун-та. 1: 1-200.
- Expedition report (2002): Monitoring wolf, jerboa, viper and bird populations and studying bird migration on the Kinburn peninsula, Black Sea, Ukraine. 1-64.